

УДК 658.15**Ареф'єва О.В.**

доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, обліку і аудиту,
Національний авіаційний університет

Мягких І.М.

доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, обліку і аудиту,
Національний авіаційний університет

Росука Т.Г.

магістрант кафедри фінансів, обліку і аудиту,
Національний авіаційний університет

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ФОРМУВАННЯ

У статті досліджено дефініції поняття «власний капітал» із точки зору різних науковців. Надано авторське визначення поняття «власний капітал». Розкрито сутність, формування, функціонування та відтворення підприємницького капіталу. Досліджено складники власного капіталу та можливості оцінки впливу фінансової структури капіталу на рентабельність підприємства. Запропоновано згруповану структуру власного капіталу. Розкрито значення облікової інформації про власний капітал підприємства для внутрішніх і зовнішніх користувачів. Розкрито проблеми щодо формування власного капіталу на вітчизняних підприємствах. Проаналізовано відповідність теоретичних аспектів формування облікової інформації про власний капітал за міжнародними стандартами. Визначено проблеми щодо обліку формування власного капіталу на вітчизняних підприємствах.

Ключові слова: капітал, фінансові ресурси, власний капітал, складники власного капіталу, облікова звітність, міжнародні стандарти обліку власного капіталу.

СОБСТВЕННЫЙ КАПИТАЛ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПРОБЛЕМЫ ЕГО ФОРМИРОВАНИЯ

Арефьева Е.В., Мягких И.Н., Росумака Т.Г.

В статье исследованы дефиниции понятия «собственный капитал» с точки зрения разных ученых-экономистов. Представлено авторское определение понятия «собственный капитал». Раскрыты сущность, формирование, функционирование и воссоздание предпринимательского капитала. Исследованы составляющие собственного капитала и возможности оценки влияния финансовой структуры капитала на рентабельность предприятия. Предложена сгруппированная структура собственного капитала. Раскрыто значение учетной информации о собственном капитале предприятия для внутренних и внешних пользователей. Раскрыты проблемы относительно формирования

собственного капитала на отечественных предприятиях. Проанализировано соответствие теоретических аспектов формирования учетной информации о собственном капитале согласно действующим международным стандартам. Определены проблемы относительно отображения в учете формирования собственного капитала на отечественных предприятиях.

Ключевые слова: капитал, финансовые ресурсы, собственный капитал, составляющие собственного капитала, учетная отчетность, международные стандарты учета собственного капитала.

EQUITY AND ISSUES OF ITS FORMATION

Aref'eva O., Miahkykh I., Rosumaka T.

In the article definicіi of concept «Property asset» is investigational from point of different scientists-economists. Author determination of concept «Property asset is given». Essence, forming, functioning and recreation of enterprise capital, is exposed. The constituents of property asset and possibility of estimation of influence of financial capital structure are investigational on profitability of enterprise. The grouped own capital structure is offered. The value of accounting information is exposed about the property asset of enterprise for internal and external users. Problems are exposed in relation to forming of property asset on domestic enterprises. Accordance of theoretical aspects of forming of accounting information is analysed about a property asset in obedience to operating international standards. Problems are certain in relation to a reflection in the account of forming of property asset on domestic enterprises.

Keywords: capital, financial resources, equity, equity, accounting reports, national accounting standards for equity.

Постановка проблеми. Власний капітал є основою та фундаментом сталого розвитку будь-якого підприємства. Як зазначено в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку, власний капітал – це залишкова частка в активах підприємства після вирахування всіх його зобов'язань, іншими словами, власний капітал розглядається як чистий капітал або чисті активи суб'єкта господарювання та є базовим джерелом його фінансування. Розмір власного капіталу виступає визначеним індикатором для інвесторів під час вибору підприємства, щоб здійснювати свої капіталовкладення. Формування власного капіталу та фінансово-господарські операції, що впливають на його розмір, становлять не тільки сутність фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, а й його конкурентоспроможність та подальший розвиток.

Таким чином, власний капітал відіграє значну роль як на початковому етапі розвитку підприємства, так і в процесі розширення його діяльності. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю ефективного управління власним капіталом, що дає змогу підприємству економити на залученні фінансових ресурсів, забезпечувати фінансову автономію та впливати на формування власного капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та особливостей створення власного капіталу підприємства розглядаються в роботах Л.В. Безкоровайної, Ф.Ф. Бутинця, А.А. Горбатенко, Л.В. Івченко, Я.П. Іщенко, А. М. Кадацької, Л.І. Катан, С.М. Ксьондза, В.Ф. Максимової, В.В. Сопко та ін. У роботах цих науковців вирішено багато питань щодо визначення та формування власного капіталу різних суб'єктів господарювання, а також ті проблемні питання, що стосуються дослідження структури і бухгалтерського обліку власного капіталу, у тому числі відображення в обліку кожного складника власного капіталу. Проте нині немає єдиного підходу до трактування сутності та складу власного капіталу, крім того, порядок відображення його складників в обліку постійно змінюється.

У ході систематизації проведених досліджень було виявлено, що низка питань щодо визначення та формування елементів власного капіталу не достатньо розкриті і потребують суттєвого вивчення. Це пов'язано з тим, що значна кількість вітчизняних учених досліджувала формування власного капіталу на прикладах інших держав, а також наукових результатів іноземних учених, при цьому враховуючи досвід країн із розвинутою ринковою економікою, яка тільки частково або взагалі не відповідає рівню розвитку економічних відносин у нашій країні. Також у вітчизняних науковців відсутня єдина думка про порядок відображення розміру власного капіталу в бухгалтерській звітності.

Таким чином, необхідність удосконалення сутності та порядку формування власного капіталу на вітчизняному підприємстві зумовлюється відсутністю єдиного, як наукового, так і практичного, підходу до даного питання.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття теоретичних підходів до сутності власного капіталу, обґрунтування властивостей формування компонентів власного капіталу підприємства, а також відповідності формування облікової політики про власний капітал згідно з міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині в Україні існує багато форм власності, тому стає надзвичайно важливим питання вивчення формування, функціонування та відтворення підприємницького капіталу. Одне із завдань підприємства полягає в можливості оцінити вплив фінансової структури капіталу на рентабельність підприємства, яка можлива в результаті проведення детального аналізу його діяльності. Структурою капіталу, відповідно до мінливих внутрішніх і зовнішніх обставин, слід грамотно управляти.

Без формування значного обсягу власного капіталу стає неможливим створення та нормальне існування підприємств незалежно від їх форм власності. Створення власного капіталу відбувається за рахунок безпосередньої участі його власників. Фінансові ресурси – це найважливіший організаційний ресурс підприємства, а капітал – один із первинних факторів виробництва, що має особливе значення для життєдіяльності та фінансової стійкості підприємства. Саме капітал є основою виникнення і подальшого функціонування підприємства, а в ході діяльності забезпечує інтереси власників, персоналу та держави.

Кожне вітчизняне підприємство має володіти певним капіталом, яке являє собою грошові кошти, матеріальні цінності, фінансові вкладення у придбання прав та привілеїв, потрібних для реалізації його фінансово-господарської діяльності. Формування капіталу будь-якого підприємства відбувається за рахунок власних та позикових коштів.

Капітал, який застосовується для створення певної частки активів та перебуває на правах власності підприємства, називається власним.

Позиковий капітал показує фінансові ресурси, які залучаються на поворотній і платній основі. Всі види даного капіталу є зобов'язаннями підприємства, які потребують сплати в установлені строки.

Найважливішим джерелом фінансування інвестиційної, фінансової та основної (поточної) діяльності підприємства є власний капітал, тому що він включає

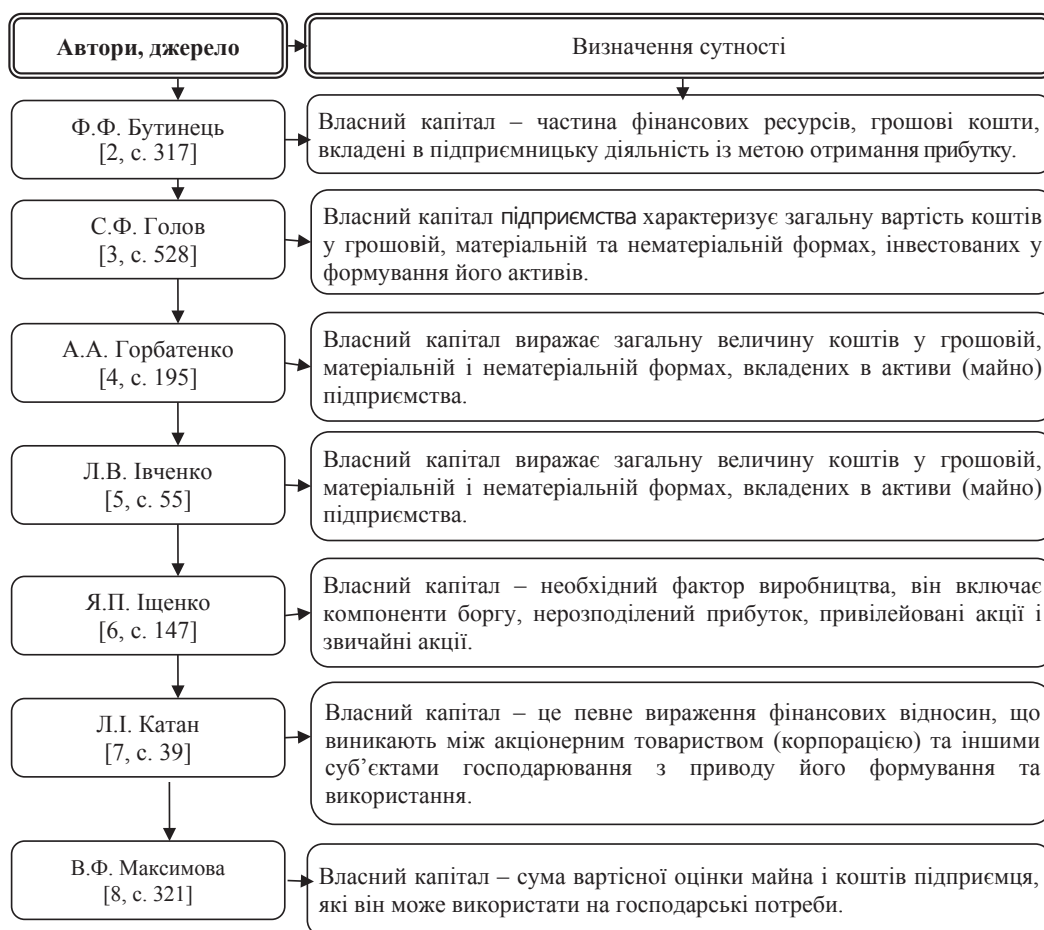

Рис. 1. Підходи вчених-економістів до сутності поняття «власний капітал підприємства»

в себе не тільки внески засновників, додатковий капітал тощо, а й нерозподілений прибуток (непокриті збитки), який виступає гарантом фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності підприємства.

Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Власний капітал не зводиться до чітких об'єктів майна, у балансі (власний капітал відображається в першому розділі пасиву балансу) він може виступати в конкретній або абстрактній формі як цінність або як довідкова стаття. Він може виступити у вигляді внесків засновників до статутного (пайового) капіталу або наростати в результаті продуктивної роботи підприємства.

На протязі тривалого часу представники багатьох економічних шкіл вивчали та розглядали власний капітал із різних точок зору. Наукові підходи вчених-економістів до вивчення змісту поняття «власний капітал» подано на рис. 1.

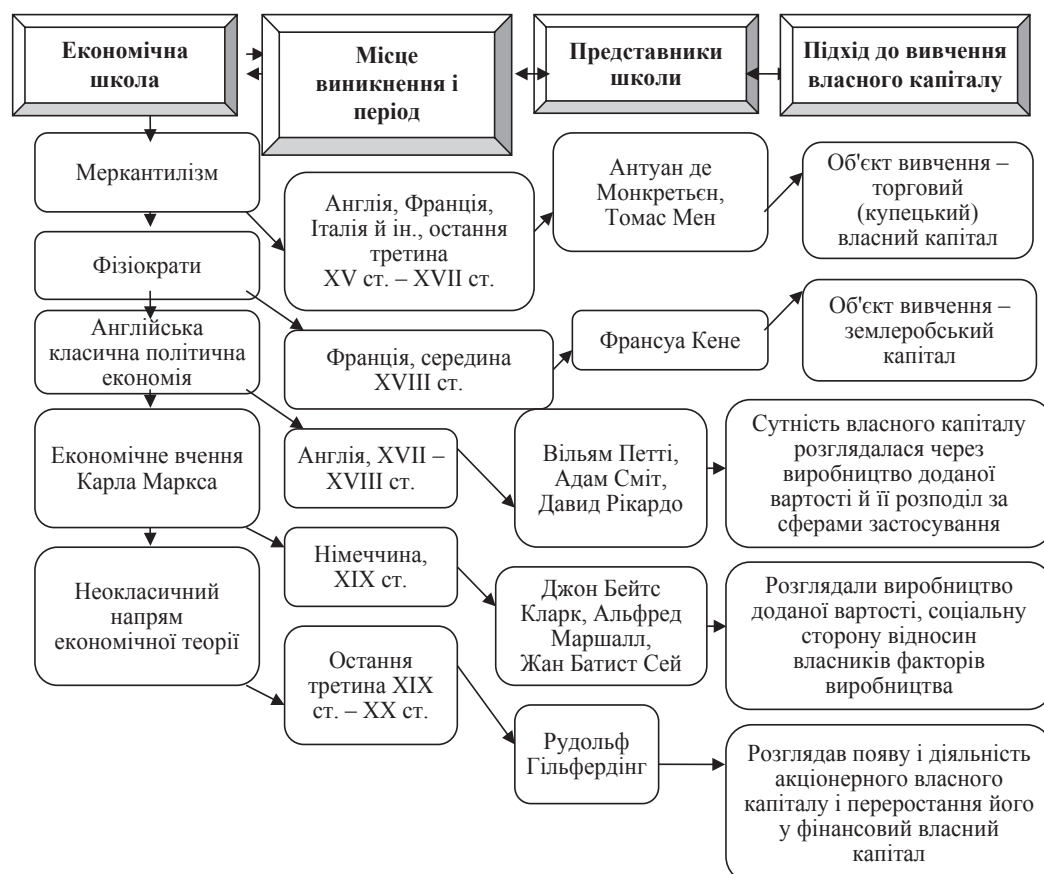

Рис. 2. Еволюція підходів до дослідження сутності власного капіталу

Отже, кожен з етапів розвитку економічної думки характеризує різні погляди на власний капітал, проте всі вони згодні в єдиному: власний капітал асоціюється зі здатністю приносити дохід. Більшістю науковців розглядається грошова форма власного капіталу. На нашу думку, власним капіталом вважаються власні джерела підприємства, що внесені його засновниками, або суми реінвестованого чистого прибутку, які призначені для формування активів підприємства у грошовій або матеріальній формі.

Отже, вивчення поглядів в історичній ретроспективі на категорію «власний капітал» стало причиною для майбутнього вивчення сутності власного капіталу в наукових роботах сучасних економістів. Еволюція підходів до дослідження сутності власного капіталу відображено на рис. 2.

Таким чином, наведені вище підходи до визначення сутності поняття «капітал» лише підтверджують факт того, що проблема формування поняття «власний капітал» є невирішеною і донині, а сучасна економічна наука не має загальноприйнятого досконалого визначення. У подібній ситуації досить складно виділити найбільш правильне, точне визначення власного капіталу, оскільки кожна точка зору є результатом певних логічних підходів. За наявності сумнівів доцільно віддати перевагу такому визначенню з вищезазначених, який би найбільшою мірою відповідав тим умовам, в яких досліджується даний об'єкт, а саме власний капітал.

Варто зазначити, що в процесі формування власний капітал створює можливість суб'єкту господарювання не тільки визначити за результатами діяльності суму отриманого прибутку, а й присвоїти і розпоряджатися ним, тобто капітал підприємства і принесений завдяки його використанню прибуток належать підприємству та становлять об'єкт власності, зокрема право власності виявляється в правах володіння, користування і розпорядження засобами. При цьому право володіння відповідає фактичному володінню капіталом. Користування полягає в праві споживання його підприємством для задоволення власних потреб та економічних інтересів, пов'язаних із розподілом прибутку. Право володіння, користування і розпорядження відбувається методом здійснення різних угод, відображає зміст права власності і виникає з моменту його настання. Найбільш часто власним капіталом суб'єкта господарювання називають або його власні кошти, або активи за мінусом його зобов'язань.

Більшість теоретичних визначень щодо власного капіталу переважно характеризує склад і структуру власного капіталу, відображаючи порядок розрахунку даної економічної категорії. На нашу думку, власний капітал є «гарантом» не лише для засновників, але й для кредиторів. Виходячи із цього, пропонуємо розглядати власний капітал як загальну вартість коштів суб'єкта господарювання, які на правах власності належать йому та використовуються для створення певної частини активів і гарантують інтереси його кредиторів.

Власний капітал є найважливішою обліковою категорією, яка характеризує сукупність власних коштів господарюючого суб'єкта. Законодавчо визначеним початко-

вим параметром формування джерел власного капіталу є отримання частини активів підприємством від його власника (статутний, пайовий капітал). Власний капітал, представляючи собою власність засновників, відображається в балансі підприємства у структурі пасивів як джерело майна господарюючого суб'єкта. Головною особливістю власного капіталу є те, що він не може бути сформований за рахунок зобов'язань. Капітал, сформований за рахунок зобов'язань, – залучений капітал.

Структура власного капіталу визначається на основі джерел формування (зовнішніх, внутрішніх). Основними джерелами виступають накопичений та вкладений капітал (рис. 3), які незалежно від організаційно-правової форми формують основу власного капіталу.

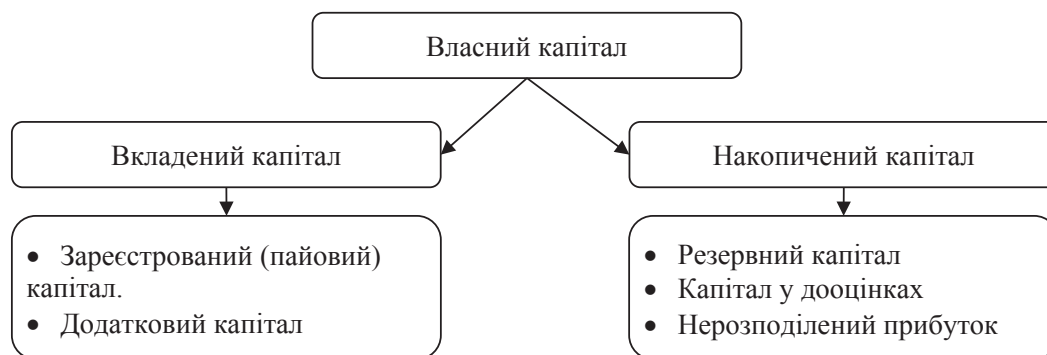

Рис. 3. Запропонована структура власного капіталу [6, с. 147]

Отже, відповідно до наведеної схеми (рис. 3), зареєстрованим (пайовим) капіталом вважається офіційно зумовлена та відповідним чином зареєстрована сума (у грошових одиницях) внесків власників до капіталу підприємства. Додатково вкладений капітал визначається як сума внесків засновників понад зареєстровану частину. Капітал, який представлений у вигляді результату від господарської діяльності підприємства, називається накопиченим. Капітал, який не належить ані до оплаченого капіталу, ані до нерозподіленого прибутку, а є результатом перерозподілу нерозподіленого прибутку підприємства й являє собою частину власного, називається резервним капіталом.

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) – це різновид накопиченого капіталу, що представляє собою фінансовий результат діяльності підприємства.

Фінансове становище господарюючого суб'єкта прийнято вважати найкращим, коли частка власного капіталу переважає в структурі всього капіталу підприємства, цей показник зумовлений зовнішніми факторами середовища функціонування і видами фінансово-господарської діяльності підприємства.

Згідно з міжнародними стандартами щодо обліку формування власного капіталу на вітчизняних підприємствах, можна зазначити, що на сьогодні існує низка проблем, а саме:

- відсутність нормативних і методичних указівок щодо організації обліку власного капіталу;
- недосконалість аналітичного обліку по окремих складниках власного капіталу;
- нерегламентованість обліку виплат (наказ про облікову політику підприємства) у разі виходу з товариства;
- невизначеність інформації про власний капітал у наказі про облікову політику;
- неврахування впливу економічних чинників (наприклад, інфляції) на величину власного капіталу;
- відсутність конкретного стандарту для обліку власного капіталу підприємства;
- недотримання прийнятного співвідношення величини складників власного капіталу.

Одним із найскладніших питань, які з'являються із прийняттям фінансово-економічних рішень, є вибір більш ефективної структури власного капіталу, що передбачає прийнятне співвідношення залучених і власних джерел. Для вирішення цих завдань на підприємстві необхідно належним чином розвивати і поєднувати управлінський і бухгалтерський облік.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, власний капітал відіграє значну роль у створенні фінансових ресурсів вітчизняних підприємств та є одним із найголовніших джерел їх фінансування. Даний капітал організовує процес виробництва, дає змогу отримувати та підвищувати прибуток, зберігати платоспроможність і кредитоспроможність в умовах різних рівнів ризику, а також гарантує фінансову стійкість і ліквідність. Для всіх суб'єктів господарської діяльності дуже важливо правильне визначення поняття «власний капітал», його класифікація та етапи і джерела формування, а достовірний, своєчасний облік формування власного капіталу буде сприяти ефективному його використанню та прийняттю правильних управлінських рішень.

1. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування» 30.11.1999 № 291, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 21.12.1999 за № 892/4185 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>.

2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : [підручник] / За ред. Ф.Ф. Бутиця ; 8-е вид., доп. і перероб. – Житомир : Рута, 2009. – 912 с.

3. Голов С.Ф. Фінансовий облік / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – К. : Лібра, 2005. – 976 с.

4. Горбатенко А.А. Особливості формування власних фінансових ресурсів підприємств в Україні / А.А. Горбатенко // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди. – 2010. – Вип. 15/1. – С. 195–201.

5. Івченко Л.В., Удовик Н.Л. Власний капітал: джерела формування та функції / Л.В. Івченко, Н.Л. Удовик // Молодий вчений. – 2016. – № 1(28). – Ч. 1. – С. 55–59.
6. Іщенко Я.П., Галайда Л.В. Теоретичні основи формування власного капіталу підприємства / Я.П. Іщенко, Л.В. Галайда // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 15. – Ч. 1. – С. 146–148.
7. Катан Л.І. Фінансові ресурси підприємства та особливості їх формування / Л.І. Катан // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. – 2014. – № 6. – С. 38–44.
8. Максимова В.Ф. Бухгалтерський облік : [підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 6.050100 «Облік і аудит»] / В.Ф. Максимова. – Одеса : ОНЕУ, 2012. – 670 с.
9. Сопко В.В. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : [навч. посіб.] / В.В. Сопко. – К. : КНЕУ, 2006. – 526 с.

E-mail: mred_1965@i.ua